

I. W DWUSETNĄ ROCZNICĘ URODZIN OSKARA KOLBERGA

WPROWADZENIE

W roku 2014 mija 200 lat od dnia narodzin Oskara Kolberga, badacza, którego prace wywarły znaczący wpływ na rozwój takich dyscyplin naukowych, jak etnologia, folklorystyka i muzykologia. Z wykształcenia był on muzykiem i kompozytorem, i to właśnie muzycznym pasjom zawdzięczał początki swoich zainteresowań ludem i jego kulturą. Pierwszy wyjazd terenowy, którego celem było zanotowanie pieśni ludowych, odbył do Czerska – był to moment przełomowy dla jego pracy.

Życie Kolberga przypadło na okres, kiedy zaczęły się konstituować i rozwijać nauki społeczne i historyczne, intensywnie działały liczne towarzystwa naukowe podejmujące inicjatywy związane z dokumentowaniem i utrwalaniem dorobku wielu grup regionalnych. Żaden jednak z ówczesnych badaczy nie podjął się tego, co Kolberg – zebrania ogromnego materiału badawczego z terenów przedrozbiorowej Rzeczypospolitej i jego opracowania w formie monografii regionalnych. Nie był to wysiłek tylko jednego badacza. Potrafił Kolberg zbudować sieć kontaktów, dzięki którym mógł łatwiej organizować swoje wyprawy terenowe, dysponować bardzo obszernym materiałem zebrany samodzielnie, jak i przekazany mu przez współpracowników oraz finansować wydawanie kolejnych tomów monograficznych. W jego ogromnej spuściźnie znajdują się zapisy nutowe kilku tysięcy melodii, które badacz notował ze słuchu. Znaleźć można notatki terenowe, opisy życia codziennego i odświętnego, rysunki wykonane przez niego samego i przez jego współpracowników, przedstawiające między innymi plany wsi czy detale architektoniczne. Zebrany materiał, posegregowany i uporządkowany tematycznie, opatrzony komentarzami pochodzącymi z literatury, zestawiony został przez niego w tak zwane monografie regionalne. Za życia badacza ukazało się ponad 30 tomów, krótko po śmierci wydano ich zaledwie kilka. Na pełne wydanie wszystkich materiałów Kolbergowskich trzeba

było czekać aż do lat 60. XX wieku. Wtedy to jego dzieło uznano za Pomnik Tysiąclecia Państwa Polskiego. Do roku 2014 ukazało się 86 tomów w serii Dzieła Wszystkie Oskara Kolberga, ze starannym opracowaniem źródłowym, indeksami oraz wstępami naukowymi. W roku, w którym mija 200 lat od urodzin Kolberga, nadal nie został wydany cały zebrany przezeń materiał, co świadczy o ogromie jego przedsięwzięcia badawczego.

Obecnie nad wydaniem całości spuścizny Kolbergowskiej czuwa Instytut im. Oskara Kolberga w Poznaniu, natomiast pamięć o badaczu, jego rodzinie i epoce, w której żył, szczególnie podtrzymuje Muzeum Oskara Kolberga w Przysusze (Oddział Muzeum Wsi Radomskiej). Tym dwóm placówkom zawdzięczamy to, że o Kolbergu nie zapomniano, i że do dziś zachowało się tak wiele pamiątek z nim związanych. Podejmowane przez obie instytucje działania kierowane są do różnych środowisk – naukowych, związanych z edukacją oraz z upowszechnianiem dorobku Kolbergowskiego. Ukoronowaniem dotychczasowych wysiłków mających na celu jak najszersze upowszechnienie spuścizny badacza było ogłoszenie przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej roku 2014 Rokiem Oskara Kolberga. Tym samym doceniono nie tylko postać badacza, ale i jego postawę, którą cechowało zainteresowanie tym wszystkim, co wpływa na kształtowanie się naszej tożsamości i świadomości przynależności do grup lokalnych, regionalnych i narodowych. Głównym koordynatorem obchodów Roku Kolberga został Instytut Muzyki i Tańca, instytucja podległa Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Przez cały rok zorganizowano setki działań edukacyjnych, artystycznych i naukowych, których bohaterem był Kolberg i jego dzieło, a także ci, którzy podobnie jak on zajmowali się i nadal zajmują badaniem i popularyzowaniem dorobku kulturowego badanych przez siebie społeczności.

Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, będące współorganizatorem obchodów Roku Kolberga, oraz czasopismo „Lud” także podjęły inicjatywę, której celem było znalezienie odpowiedzi na pytanie: kim dla współczesnych badaczy jest Oskar Kolberg oraz w jaki sposób współcześnie można odczytywać jego dzieło? To pytanie zostało postawione przedstawicielom trzech dyscyplin – etnologii, folklorystyki i muzykologii. Zaproszenie do napisania tekstów przyjęły osoby odwołujące się w swojej własnej twórczości do spuścizny Kolbergowskiej.

Cykl tekstów otwiera artykuł autorstwa Katarzyny Waszczyńskiej, która stara się dokonać rekonstrukcji Kolbergowskich metod pracy, sposobów zbierania i porządkowania materiału w układzie monografii regionalnych. Autorka zarysowuje tło epoki, zastanawia się, co wpłynęło na kształtowanie się metod pracy Kolberga. Interesująco rozważa kwestię podziału regionalnego, która do dziś wzbudza wiele dyskusji i kontrowersji w środowiskach badaczy. Zastanawia się także nad przydatnością dzieła Kolberga dzisiaj, nad zagadnieniem czytelności tego materiału, jak się okazuje – skomplikowanego i dość trudnego dla współczesnego czytelnika.

Rozważania natury metodologicznej kontynuują Violetta Wróblewska i Piotr Grochowski, folklorysty związani z nurtem antropologicznym. W swoim artykule stawiają tezę, iż materiały Kolbergowskie stanowią rodzaj „obciążenia” dla współczesnych badaczy. Jest to spuścizna cenna, jednak przysparzająca wielu problemów teoretycznych i metodologicznych, głównie ze względu na jej ogrom i różnorodność. Wpłynęło to na rozwój folklorystyki, zbliżając ją bardziej do nurtu badań filologicznych, które odwołują się raczej do źródeł zastanych niż angażują w badania etnograficzne. Autorzy, analizując metody zbierania materiałów przez Kolberga oraz zgromadzone zasoby, dochodzą do wniosku, że zdecydowanie przeważają w nich materiały filologiczne (teksty) oraz muzykologiczne (zapisy nutowe). Ma to z kolei wpływ na współczesną recepcję jego dzieła.

Nad poszukiwaniami muzykologicznymi i muzycznymi nawiązującymi do dzieła Kolberga zastanawia się w swoim tekście Weronika Grozdek-Kołaćńska. Zwraca uwagę na fakt, iż był on prekursorem badań etnomuzykologicznych, mocno zainteresowanych kontekstami, w jakich muzyka jest tworzona i wykonywana. Autorka, poruszając problemy, z jakimi współcześnie mierzą się etnomuzykolodzy, wskazuje na różne aspekty aktualności myśli i dzieła Kolberga.

Kontynuacją rozważań na temat współczesnej znajomości i wykorzystania dzieła Kolberga w różnych dziedzinach nauki jest artykuł mojego autorstwa, dotyczący recepcji i sposobów upowszechniania spuścizny Kolbergowskiej. Głównym powodem takiego sformułowania tematu były refleksje towarzyszące mi przy pisaniu projektu programu Kolberg 2014 – Promesa, na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Moje główne pytanie badawcze dotyczyło faktycznego stopnia znajomości spuścizny Kolberga. Interesowało mnie także to, jakie są kierunki upowszechniania jego dzieła oraz jakie środowiska podejmują tego typu działania.

Ważnym uzupełnieniem niniejszej części tematycznej są dwa komunikaty przygotowane przez Ewę Antyborzec i Łukasza Smolucha, pracowników Instytutu im. Oskara Kolberga w Poznaniu. W pierwszym tekście Ewa Antyborzec prezentuje i tłumaczy ideę wydawania tak zwanych tomów suplementowych, z których każdy opatrzony jest specjalistycznym wstępem naukowym. Największą zaletą tego przedsięwzięcia jest prezentowanie materiałów dotąd nieopublikowanych, które z różnych powodów nie znalazły się w już wydanych tomach. Daje to możliwość zapoznania się z materiałami dotychczas nieznanymi, które stanowią przecież bezcenne świadectwo minionych epok. Drugi tekst, współautorski, pokazuje spuściznę Kolbergowską w zupełnie nowym kontekście. Omawia przygotowany we współpracy z Instytutem Muzyki i Tańca oraz Narodowym Instytutem Fryderyka Chopina multimedialny przewodnik, który nie tylko wykorzystuje najnowsze technologie, ale przede wszystkim popularyzuje wiedzę o Kolbergu, jego współpracownikach i miejscach, z którymi był związany. Przewodnik uzupełniony jest o archiwalne nagrania muzyczne pochodzące ze zbiorów Instytutu Sztuki PAN.

Mam nadzieję, że podjęte w Roku Kolberga działania przyczynią się do przypomnienia i nowego poznania Oskara Kolberga, badacza, dzięki któremu możemy poznawać XIX-wieczny świat kultur tradycyjnych. A to z kolei pomoże nam, współczesnym, doceniać dorobek i wysiłki społeczności lokalnych i regionalnych w zakresie podtrzymywania i formowania tożsamości kulturowej. Nowe odczytanie Kolberga jest potrzebne zarówno naukowcom, jak i praktykom, tak by mogli oni kontynuować jego dzieło w zakresie dokumentowania różnorodnych przejawów życia codziennego.

Anna Weronika Brzezińska